

Suudu Battaa Laamu
daraniido cellal yimbe

BURKINA FASO

Potal - Humtaare - Sariya

**KO JOGITETE NDER POLITIK
LEYDI HUUBUDO SEKTEEREEJI
KEWDI BANNAL NEEMINNGOL
E DABARE NO GOLLIRTE**

Lewru jeetataburdu hitaande 2021

**KO JOGITETE NDER POLITIK LEYDI HUUBUDO
SEKTEEREEJI KEWDI BANNAL NEEMINGOL E
DABARE NO GOLLIRTE**

Lewru jeetataburdu hitaande 2021

HOORE HAALA TALKURU

MAANDA KARFEEJE CUBAADE	2
YEMRE ARANEERE : KO JOGITETE NDER POLITIK ON	3
I. DABARE FUKKINANDE, HOOREE'BE GOLLAL NGAL, E LAABI POLITTIKKAARE LEYDI BANNAL NEEMA	4
I.1. Yimbe gollitiibe bannal sekteereji kewdi	5
I.2. Sadfaaji rafo mawdi kaanudi daraneede.....	5
II. KUJJE POLITIKKI ON.....	6
II.1. Mahadi politikki leydi dow sekteereji kewdi kabodiidi e rafo	6
II.2. Miilooji yimbe Politikki	7
II.3. Noyle kooreje.....	7
II.4. Tindinooji paabotoode golle den	7
III.DABARE GOLLIRDE FUKKINAADI E ETIRDE GOLLEEJI.....	9
III.1. Dabare gollirde golleeji cubaadi nder politikki on	9
III.2. Dabare fukkinaande bannal goontagol e etugol golle den	11
III.3. Laabi yaltinirdi ceede ley golle Politikki leydi e sekter daraniidi heba rafo timma11	
III.4. Parrite kabodiide e golleeji politikki leyde bannal daranaade rafooji.....	12
FECCERE DIDABERDE : KO JOGITETEE LEY ALHAALI E LAABI PUKKINAADI NO NEEMOORTEE 2020-2024	13
I. LAABI CUBAADI E KO RIIWETEE	13
1.1. Laabi cubaadi	13
II. HOKKUGOL KAALISI DABARE LAABI NEEMAGOL	19
III. MISAALUUI CELLUDI.....	20
IV. WINNDANDE YAMIROORE POROGARAM SUKA NA WOODI KAANE MAWNUDE	21

MAANDA KARFEEJE CUBAADE

- PTME : Golliree no higitori hefa taa inna suka raaba suka muudum ñaw sidaa
- PCIMA : Ñaw rafi neema burungu bonde
- PCIME : Kala ñawtingol ñabbi sukaabe
- ANJE : Firtagol suka woni nde fuddi mawnude
- WASH : La'aare ndiyam, kaake muudum e laabi labbinirti muudum
- STAN : Ndaarangol golle e laabi muudum
- CNCN : Waaldeere woodunde nder banyeeji dey na ndaarana neemagol no hegitori
- CRCN : Waaldeere woodunde nder reezooji dey na ndaarana neemagol no hegitori
- PNMN : Talkuru waaldeere ndaaranoore neemagol no hegitori e torramuudum so woofi laawol
- PSNM : Talkuru golle muuyaade de nganaa doole
- PLD : Talkuru fiirtooru golleeji sera leydi
- PCD : Talkuru fiirtooru golleeji meeri
- PRD : Talkuru fiirtooru golleeji reezo
- PAI : Talkuru hollooru ko gollete ley hitaande
- ATPC : Sadfa leydi bilaakina dow ko'e yimbe leydi ndin
- TPI : Ñawtingol ñaw biɓbe deedi
- CPS : Suudu lokotoro pamardu
- VIH : Ñaw sidaa
- ONG : Waaldeere mawnde golloore golleeji di nganaa gofernema
- OSC : Golleeji baale de nganaa gofernema
- OBC : Baale gollooje golleeji sera leydi
- PTF : Kokkoobe mabaale ceede gollirde e anndal gollirgal
- PEC : Ñawtingol ñawbe
- FS : Golloobe faa cellal hebee
- ASBC : Dokoroobe togoosube nder leydi
- PNDES : Talkuru fiirtooru no golleeji leydi Burkina njaarata

YEMRE ARANEERE : KO JOGITETE NDER POLITIK ON

Ayka yimbe leydi Burkina wo yimbe 20 244 079. Ley hitaande fu, ko yimbe ben beydoto na wada 3, 1 % (INSD, RGPH yahade 2018¹). Ley adadu yimbe ben ko wadi 52 % fu yo rewbe woodi 24 % fu yo rewbe ndimooɓe.

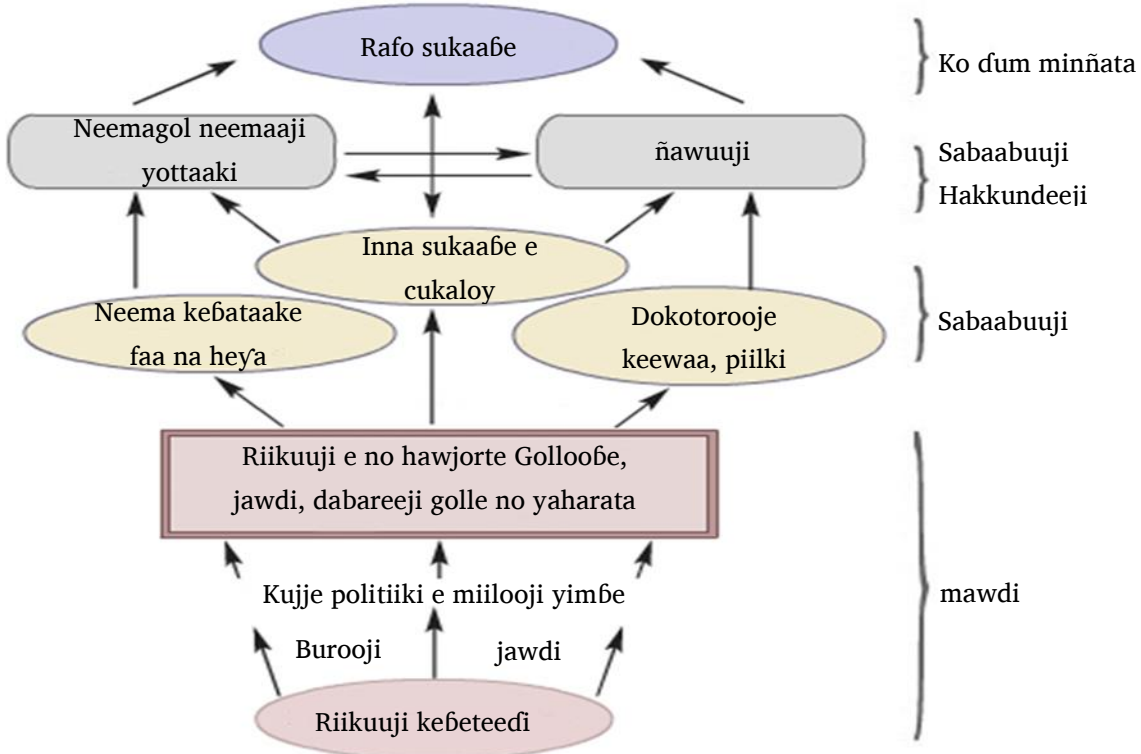
Ko jaali e yimbe leydi burkina fu yo njokolɓe, ley maɓɓe 47,6 % fu na ñaki duubi sappo e joy (15) e 17,8% ɓe duubi muɓɓen ñaki joy (05). Golleji demal, mardi e kanye woni ko jogii na yahara leydi ndin yeeso. Keewal jawdi leydi ndin yuwaataana e demal, ammaa leydi ndin waaway henñude neema on, woodi neema on hisay e ñawuuji. Fay so ley duubi cakitiidi woodi ko samti, na en mbaawi jokitaade ke laawol neema leydi ndin na satti sanne.

Sabu ley hitaande 2019², ley sukaaɓe nay fu suka go'oto ñakudo duubi joy na woodi malde e bannal mawnugol muudum (25, 4 %), 17, 3 % na hollina huyfeeyi teddeefi bannal duubi muudum). Faa hannden, wobbe fu ngala vittamin sabu rewbe keddibe na ndima ko wadata 62% ngalaa yiyam maa dam keewa e terde muɓɓen, e ko buri sukaaɓe njeetato (08) ñakuɓe duubi joy (05) ley sappo (10) e ko wadata sukaaɓe 7% fu yonube njaande jannde ekkol. Kujje kewde saabi rafooji. Ley kujje den, mbooka bonɗo bannal neema na don, cellal, kujje kaɓɓodiide yimbe e jawdi e finaatawaaji. Al'aadaaji yimbe ley finaatawa saabi ko heewi e ko wadata neemaade neema mo heewa nafaa, mo hokkata ternde semmbe. Ley majji na en mbaawi limtude hono neemaaji kadaafi fata rewbe ñaama soni nabe keddi na ɓe ndima, e neemaaji kadaafi fata sukaaɓe ñaama.

1 Ko yalti bannal golle njoyaɓo limgal adadu yimbe leydi burkina, hitaande duubi 2019, holli yimbe njoodiibi ley Burkina wo yimbe 20 487 979 habitants, INSD, lewru septembere 2020

2 Ko hiiɓi bannal ko warata e rafo sattugo wo 9,1 % (tawee 1,0 % buri sattude) Les prévalences de la malnutrition aiguë, rafo ngo tayrata wo 24,9 % e rafi ndimu ley leydi ndin fu 17,6 %. Ko beydi dow jogagol yimbe na wadi sukaaɓe 2,8% tawee sukaaɓe 1,9% d fu yo ñawbe ñaw buttidam. (Kiiñol ndaaranoome neema leydi hitaande 2020)

Nokku anndinngol no rafo jeyira.

Natal 1 : nokku anndinngol no rafo jeyira (UNICEF/SCN.90)

Habdugol rafo na tilsina yimɓe fu kawra dey ngollida banngal sekteereji golle dɪn fu hono yimɓe ngollooɓe heba neema keɓe. Dum saabi dey dabare kawra dow wadeede politik leydi huubudo sekteer gollleeji kewdi yuude 2020 yahade 2029. Ko riiwete e politik wo gollude gollleeji heba heba haarannde yimɓe ɓeydo, ko ɓuri fu rewɓe, sukaabe, e yimɓe ɓe ngala ko neemo.

Sekteer gollleeji naatooji banngal neema woni: ndeenaagu neema, cellal, ndiyam, laa'aara e laabal, jannde, ndeenaagu yimɓe e kala ko wallitata neemagol yimɓe.

I. DABARE FUKKINANDE, HOOREEɓE GOLLAL NGAL, E LAABI POLITTIKKAARE LEYDI BANNGAL NEEMA

Dabare fukkinaade e hooreeɓe gollal e laabi politikki adaadi banngal ndaarangol neema joyy'inaama dow yemre sariya N°2008003/PRES/PM/MS/MAHRH/MASSN/MEF ñalaande 10 lewru janviye hitaande 2008, dow gollugol faa ɓeyda, hokkugol, suɓaade gollooɓe e njaaki konsey leydi batoowo batu neemal woni ko.

Yemre nden hollataana yimɓe cuudi battaa laamu e yimɓe nder porjeeji e baale godɗe ngollooɓe banngal neemal.

I.1. Yimbe gollitiibe bannal sekteereji kewdi

Ley mabbe en tawan gollidiibe hono:

- ❖ Yimbe golloobe nder cuudi batta laamu :
 - Suudu batta laamu ndaarano cellal yimbe,
 - Suudu batta laamu ndaarano demal,
 - Suudu batta laamu ndaarano mardi daabaaji,
 - Suudu batta laamu ndaarano ndiyam,
 - Suudu batta laamu ndaarano piilki,
 - Suudu batta laamu ndaarano janndeeji ley leydi,
 - Suudu batta laamu ndaarano nguurdam yimbe.
- ❖ Cuudi batta laamu godfi :
 - Suudu batta laamu ndaarano burooji leydi e burooji ndewguuji dow gollidal meeriiji (MATD)
 - Suudu batta laamu ndaarano jaagu,
 - Suudu batta laamu ndaarano batu e kibaaruuji,
 - Suudu batta laamu ndaarano golleeji firtooji mbanndu hono doggudu, fidude balle,
 - Suudu batta laamu ndaarano ndeenaagu yimbe e leydi,
 - Suudu batta laamu ndaarano golleeji finaatawa,
- ❖ Burooji e baale :
 - Sekteer gollanoobe ko'e muɓben (gollal ngal laamu hayjaaki) hono adedeebe golloobe dow neemaaji e ñaamagol e ko haɓbodi e neemaaji ;
 - Meeriiji na ngara kawrite batu neema woodi na di ngolla golleeji bantooji neema ley talkuru dabare wi'eteendu PLD (Dabare beydoore nguurdam yimbe gure);
 - Gollidiibe kokkoobe ceede ;
 - Baale mbi'eteede Scaling Up (SUN) : mbaale gollannooje yimbe, widotoobe e janndeeji universitte, deputtee' en, Nason Ini, Kokkoobe jawdi e sekteer gollanoobe ko'e muɓben.

I.2. Sadfaaji rafo mawdi kaanudi daraneede

Sadfaaji kewdi na kaani daraneede kefa rafo yimbe buyto woodi neemagol mabbe waylitoo,

- Daranaade golleeji ñifooji rafo sattungo ;
- Daranaade golleeji ñifooji rafi vittaminni ley neema ;
- Bantaare golleeji yaharooji neemagol suka cecco yeeso e cuka jokolle ley

ndewguuji burkina sappo tati ;

- Daranaade golleeji ñifooji hantagol yiyal e bantaare neemagol rewbe rimoobe;
- Daranaade yimbe fu kefa ndiyam lobbam e la'aare ;
- Gollugol ko wallata hawjaade masiibaaji mawdi e sadfaaji yimbe ;
- bantaare jannde e jogitaade bibbe rewbe nder cuudi jannde ekkol, e darja maɓbe banngal nedfaaku e jawdi e ko sariya hokki debbo;
- bantaare hawjagol rafooji yimbe.

II. KUJJE POLITIKKI ON

Wakkati heeyanaado politikkiyon yo duubi sappo yuude hitaande 2020 yahade hitaande 2029.

II.1. Mahadi politikki leydi dow sekteereji kewdi kaɓbodiidi e rafo

Politikki leydi sekteereji kewdi kaɓbodiidi e rafo na woodi nuyle ko wadi cowe tati yaasi leydi, ley leyde et leyde baleebe e leydi men.

- Yaasi leydi

Nder yaasi leydi, nokkuje kewde e talki fu na ngoodi do leyde adi aadi daranaade hantagol rafo. Na en mbaawi limtude waldeere Scaling Up Nutrition (SUN), Ajenda Nason Ini (NU) 2030, yimbe nder aduna dow batu rafooji n 2025.

- Ley leyde e leyde baleebe

Nder yaasi leydi, nokkuje kewde e talki fu na ngoodi Kawrite kewde e talki kewdi fu adi aadi banngal no rafo hantorto.

Hono adi 2063 ndi Waldeere leyde baleebe, dabare huuboore ndewguuji leyde baleebe bannagl buytagol rafo yuwde 2015 yahade 2025, dabare golleeji leyde gorgal leydi baleebe banngal cellal yimbe.

- Ley Piilol leydi

La daranagol golleeji ittooji raffo na nanna cuudi battaa laamu kewdi woodi e yimbe golloobe golleeji certufi laabi. Kala laawol golle fu na woodi talkuru e nokku do talkuru ndun filloto haala rafo, dum na waawi yartinnde politikki woodu on. Ley piilol leydi e dow no leydi yaharata yeesol na en ngoodi dabare jogorde golleeji e leydi, e politikkaaji e secteer mbalooji rafo.

II.2. Miilooji yimbe Politikki

Doo e hitaande 2029, yimbe Burkinafasu keba tawe fu na kaari, sadɗaaji muɓben keewa heba bantaare leydi booya sanne.

II.3. Noyle kooreeje

Politikki ñiɓaakana dow nuyle nay (04) mawɗe:

Hawrondinnde ko jeydaaka: heba ko heewi fu tawe nder golle ðen (sarwiisi laamu, golle ðe laamu jeyaa, baale yimbe,) kaanuɓe gollidinnde heba rafo timma ley Burkina Faso.

- Humpitinnde no golle yaari: Kala gollideteedo fu holla noy woni battane golle muuɗum heba hoolaare wada hakkunde yimbe.
- Sii gollideteefe (gorko e debbo) : ley gollal nagal na haani wattano hakkillo ko gorko hassingini, ko debbo muuyata, ko yimbe ɓe ngal talkaabe maa mallidfinɓe njidi heba bantaare wada ley piilol leydi banngal neemagol yimbe.
- Fonndugol hakkunde gollidiiɓe: moyyinde hakkunde gollidiiɓe no yobirte (worɓe – rewɓe, ngalluɗe – gure ladde, galo – talka, leñol famɗugol – leñol hewngol.) ko yimbe ma pelle yimbe lo’ube tampinirte.

II.4. Tindinooji paabotoode golle ðen

Ko riiwete nder politikki on wo bantaare neemagol yimbe e ko ɓuri fu rewɓe, sukaaɓe e yimbe kasingimbe mballaaji, fu na kaani daraneede dow golle ðen.

Ko riiwete ley battane golle politikki leydi dow golle daranaado neemagol yimbe: Neemagol yimbe ɓeydoke tawe ko ɓuri fu rewɓe e sukaaɓe.

Adaduuji yimbe leydi eeleteefe hewtete banngal gollleeji politikki leydi dow daranaade neemagol yimbe 2020-2029

Etirdi adadu riiweteedo	Puɗooɗe 2018	Ko riiwete 2024	Ko riiwete 2029
Rafo ngo tayrata	25,4 %	20 %	15%
Rafo sattungo	8,1 %	< 5 %	< 5 %
Famɗude teddeefi wakki nde rima (jibina)	9,7 %	9,5 %	7 %
Muynugol inniiyo tan	55,8 %	69 %	80 %
Keewal neemaaji sukaaɓe ɓe lebbi 6 yahade 23 mois	24,6 %	27,5 %	30 %

Nokkuuje de dum huuɓi	78,1 % (MAS) 30,5 % (MAM)	87,3 % (MAS) 50,1 % (MAM)	95 % (MAS) 70 % (MAM)
-----------------------	------------------------------	------------------------------	--------------------------

Laabi golle joy fukkina, kala laawol fu na riiwa kujje dīdi.

Laawol golle 1 : buytugol rafo

Rafo ko tayrataa na heɓa ko ɓuri miloyo go’oto suka mo duubi mum ñaki 5. Ndelle, buytugol adadu sukaabe ɓe rafaabe na tilsi cuudi battaa laamu goddi di naata ley golle den.

Ko riiwete e golle 1 : Bantaare golleeji kokkooji yimɓe neema ko ɓuri fu rewɓe dabareeduube, sukaabe musinoobe e sukaabe togoosube.

Ko riiwete e golle 2 : yaajinde nokkuuje e darja golle den ley mballaaji kokketeedi yimɓe rafaabe rafo sattungo.

Laawol golle 2 : Buytugol rafi vittamin nder neema

Kujje nafooje terde ley neema wo vittaminniiji hono (vittamin A, asiid folik) e lamdamaaje hono (fer, lamdam iyode). Golleeji golleteedi heɓa rafi vittamin ley neema buyto wo mballa heɓa rafo timma.

Ko riiwete e golle 1 : buytude rafi vittamin A, iyood e kalsiyom ley neema

Ko riiwete e golle 2 : buytude ko yiyam timmata e rewɓe dabareeduube, sukaabe potorɓe, sukaabe ñakuɓe duubi joy e yoni yahade ekkol.

Laawol golle 3 : daranaade golleeji buytooji fantinde neemagol e ñawuuji di tayrataa dey raabata kabbodiidi e rafo.

Fantinnde neemagol woni neemaade adadu neema ko ɓuri haaju terde banngal ko hokkade semmbe (Waldeere aduna daraniinde cellal yimɓe).

Ñawuuji di tayrataa kaa ngala na raaba (ñaw sikkara, tason yeeñoowo) kabbodiidi e rafo wo ñawuuji di golleeji boyka e neemagol caaboto hono hebbinde sukkara, lamdam, nebbam ley neema eko nandi e muɓɓen.

Ko riiwete e golle 1 : bantaare golleeji lobbi banngal mbookaaji ley neemagol e nguurdam la’iidam.

Ko riiwete 2 : beydude mboodeefi gollal ñawtugol yimɓe banngal sawrugol ñawuuji di raabataa kabbodiidi e neemagol

Laawol golle 4 : Daranaade ndeenaagu cellal neemaaji

De golle yo golleeji labbinooji neemaaji keetoriidi ñaameteede tan. Golleeji din yo ndeenaagu

cellal majji e la'aare majji. Dii golleeji fu yo dow gollindal sekteer kewdi dow dabareeji e mballaaji

Ndeenaagu cellal neemaaji wo daranaade golleeji no neemaaji din la'orto, mboodeefi guuree jilla to benndinto ton yahade to waylitinte e rinndeende e moobeede.

Ko riiwete e golle 1 : daranaade kiite ndeenaagu cellal kujje neemeteede

Ko riiwete e golle 2 : Faabaade golleeji lobbi beydooji woodugol golle banngal ndeenaagu cellal neemaaji.

Laawol golle 5 : daranaade boodeefi hawjagol nder neemagol

Hawjagol golleeji banngal neemagol na tilsina waggingol golle den, gontagol golle den, etugol golle den, naraada mballaaji, yaltinde kaalisi ko woni nder suudu battaa laamu fu, **Ko riiwete e golle 1:** daranaade golle yaharooje golleeji deental ngal fu semmbe hono golle hooreebe walde nden e hawjiibe golleeji kawrite banngal neemaaji

Ko riiwete e golle 2: daranaade golleeji kokkooji porjeezi mbidotoodi keba semmbe heba ko riiwete dum heba nder neemagol

III.DABARE GOLLIRDE FUKKINADE E ETIRDE GOLLEEJI

III.1. Dabare gollirde golleeji cubaadi nder politikki on

Gineeji gollitirdi Politikki leydi banngal neemaaji gollirtaakena ley duubi joy woodi wo yimbe gollidiibe woni ko dartini golleeji din.

Dabare golleeji kabodiidi e neemagol ley duubi 2020 2024 mbaylitoke golleeji gollirteedi hitaande, woodi na woodi dabare leydi bannagl kibaaruuji e dabbugol kujje ko wallatinta neemagol yimbe.

Nokku ndewguuji, golle den na ngolle dow mballaaji yuwooji tateji fu dow porjeezi e yimbe nokkuuje ndewgu ngun, meeriji, Konsey ndewguuji

➤ Golloobe

Yembe kewbe na ngolla dow golleeji politikki leydi e nokku golleeji kewdi hono neemagol yimbe :

- **Laamu gofernema,** ko haani wafude :
 - Niifbinde nokku do golleeji bantooji teddinooji neemagol yimbe;
 - Yaltinde jawdi (kaalisi, gineeji, e gollobe)
 - Gollidinnde yimbe sarwiisi nder laamu leydi hono golloobe maabe ley ndewguuji

- **Meerijji e Konsey rejonai, na di mballa :**
 - Daranagol neemaaji banngal dabareji meeri e konsey rejonai dow innde nguurdam yimbe ndewguuji e gure yahara yeeso...hono ni yaha.
 - Yaltinde kaalisi, gineeji e yimbe golloobe ;
 - Wafude kawrite batuuji hakkunde yimbe golloobe ley laabi Neemagol ;
 - Faabaade gollal ngal downokkuje dengal woodi na ngal golle: gollleeji wottinde kibaaruuji e batuuji adunaaru, e tinndinnoje, yimbe paamal dey finana sadaaji rafo faa be ngada mballaaji nokkuje maɓbe (konsey rejonai, meerijji, baale e yimbe mballeteebe) e mballaaji goddi beydooji neemagol yimbe.
- **Sekteer gollanoobe ko'e muɓben, kam du na haani :**
 - Daranaade woodinngol neemaaji ngoodudi riiku sanne : nebbam, vittamin A, condi sukaabe, niisugol e laatingol neema;
 - Mballondirngol ley hokkugol kaalisi gollirdi ley kawrite batu golle den ;
 - Formaso, tinndinnoje e mballa
- **Mbaale gollooje, na darani :**
 - Hokkude ceede dow gelleeji neemagol;
 - Wakkati formasooji e faabaade yimbe kewdo
 - Daranaade hiiñoteenje kibaari hono yimbe sawti
- **Gollidiibe kokkoobe kaalisi e paabortoobe golle den anndal :**
 - Hokkude yimbe formasooji beydanooji anndal ko yaharata golle den yeeso;
 - Hokkude kaalisi gollirdo.
- **Waddanaame golle den :** na haani be tawe wakkati dabareji adete banngal subagol gollleeji golleteedi e gineeji nawtorteedi fu.

Yimbe kawjotoobe golle den :

Dow dabare no golle den haani yaharude, ukke kawjotoobe golle den jey wadeede :

- **Konsey leydi batoowo batu rafooji ley leydi (CNCN) :** dow dabare battaa lammu daraniido cellal yimbewoni ko be ngollata. Kambe hokkata lawol dey gollleeji din na ngolle, woodi na be yamira kala ko wallata golle den fa gasa.
- Ley Ndewgu, wo konsey rejonai daraniido batuuji banngal rafooji wonik jooɗintaabe (CRCN) dey na daba dabare ko hani wadeede dow rafooji din.

Keddiibe ben du na goonto, na eta no golle den kaani yaharude fa gasa.

- **Ukkere hegitoore golle den (komitee teknik) :** kambe hawjoto hooreebe golle den, kolla be no be nje y gollirde, kambe woni hooreebe talki e dewte ngadeteede fu,
- **Ukkere yamiroore golle e adoore dabare : saabu STAN³,** suudu battaa laamu daraniido cellal yimbe ndaaranta kala golleeji kaabodiidi e rafooji leydi.

III.2. Dabare fukkinaande banngal goontagol e etugol golle den

Gootagol golle den e etugol majje fu wo na woni dow dabare kala golloobe e gollidinteebe ley daranagol rafooji yimbe dow golleeji cubaafi nder politikki on.

Dow dabare golle fukkinaande wo STAN woni ko haani goonto dey eta golle den, amma ley ndewguuji wo hooreema lokotorooje mawde kaani goonto dey eta gollal ngal.

Yimbe cubaabe darano golle nemaagol woni hokkoobe kibaaruuji dow majjum woodi na kumpita kibaaruuji e ko nani fu nokku hoore ben.

Kaake etirde golle den yo:

- Alluwal kollowal golleeji e ko riiwete dow gollal fu;
- Wakkatiiji e golleeji ittaafi fa golle den etee ndaare /ko hiiñetee mboodeefi gollal ngal;
- Dursitaade ley hitaande golle politikki on;
- Wadude hooreebe golle e goontotoobe gollal ngal (haanube gontaade wonin CNCN e CRCN).

III.3. Laabi yaltinirdi ceede ley golle Politikki leydi e sekteer daraniidi heba rafo timma

Baale e yimbe gollidiibe fu na kokka jawdi heba golle den njahara yeeso.

- ❖ **Mballa gofernema :** Gofernema na woodi kaalisi mo hertani golleeji daraniidi neema e hokkude mballa dow golleeji paabotoodi heba rafo timma.
- ❖ **Mballa gollanoobe ko'e muβben/golleeji di laamu dawrantaa :** Ko be mballirta woni hebinnde nebbam ley vittamin A, moyyinde conndi, niisude conndi sukaaβe nafoori terde muβben.
- ❖ **Meeriji e Konsey rejonal :** hokkude golloobe, gineeji, kaalisi e wadude kawrite dow tinndinde yimbe e yottinde kibaaruuji.

³ Relèvement de l'ancrage institutionnel de la nutrition à la Présidence du Faso le 14 juillet 2021.

- ❖ **Mballa kokkoobe kaalisi e baale de ngana gofernema jeyi** : mballa maɓbe woni hokkude kaalisi gollirdi golleeji porje e porogaramuuji pukkinaadi

III.4. Parrite kaɓbodiide e golleeji politikki leyde bannal daranaade rafooji

Hewtugol ko riiwete e golle den na waawi kujje kewde laato sabaabu dey dum ñaka.

Ley kulle mbaawude layinnde ko riiwete dum, na en mbaawi limtude :

- Rafi jaɓugol yimbe kaanube gollideede dow golleeji politikki daraniidi rafooji ;
- Tiidormaaji bannal kaalisi e jawdi gollirteendi ;
- Rafi ndeenaagu yimbe saabotoongu dillere yimbe yahade nokkuuje godde;
- Wattitagol mbaaki piilki e leydi (nguleefi e pewri) ko minñata;
- Bannugol ñawuuji kesi.

Timminirka

Dabare adaande bannal politikki daraniido neemaaji e margol e ko wartanta gollidinnde Kaananke leydi Burkina wo kujje kollooje kee golle den na njahara yeeso. Amma, yaltingol kaalisi kewdo, daranaade wafude kawrite kewde dow batuuji hakkunde e sera ndewguuji leydi na tilsi heɓa gollal ngal wada wune ma battane lobbe.

FECCERE DIDABERDE : KO JOGITETEE LEY ALHAALI E LAABI PUKKINAADI NO NEEMOORTEE 2020-2024

Dabare laabi cubaadi ley neemagol yuraataana ley politiki leydi ley neemagol. PSMN wo duubi 5 wadiranaa woodi fuddataana 2020 yahaade 2024.

Kujje cappaade ley dabare laabi cubaadi keewdi ley neemagol 2020-2024

Etirdi	Hitaande 2018	Adadu cappaado 2024
Rafi neemagol cattudo	25,4 %	20 %
Rafi neemagol neema cattudo	8,1 %	< 5 %
Huyfugol teddeefi wawtu ndimu	9,7 %	9,5 %
Muynugol tan	55,8 %	69 %
Siiji neemaaji lebbi 6-23	24,6 %	27,5 %
Ko PCIMA ndaaranta	78,1 % (MAS) 30,5 % (MAM)	87,3 % (MAS) 50,1 % (MAM)

No laabi cubaadi diin fukkinira wo, ko jogitete e laabi cubaadi dinn e no haani golliree.

I. LAABI CUBAADI E KO RIIWETEE

1.1. Laabi cubaadi

Laawol cubaangol 1 : buytugol rafi naamugol neema lobbo

Rafi naamugol neema lobbo ley hitaande fu na hewtitoo ko buri miliyon sukaabe ley Burkina Faso.

Hawaatimeere 1 na sifoo ko riiwete e no haani wadiree ley laawol cubaangol 1.

Hawaatimeere I: Ko riiwete e no haani gollireede

Ko riiwete	Ko haani wadeede
1. Huynude gollleeji lobbi	1. beydugol gollleeji lobbi e huubindi gollleeji diin faa kewta yimbe huynooŋe gollleeji ANJE
	2. Wadugol ley gure nokku mbaawudo reenude e huynude gollleeji ANJE
	2. Wadde dabare gollleeji ley leydi heba paamiral wada ley gollleeji

	ngatteedi ley yimbe fu
	3. Wallitinde reenugol e huynugol gollleeji ANSE ley dokotorooɓe
	4. beydugol goondinde ko dewtere saria wi'i ley adunaaru dow sonnirgol yimbe kujje godde faa hooya ludde kosam iniyo e wadde dabare no dum waawi jokkeed na goontee
2. Wadugol gollleeji kaanudi wadeede banngal reenude neemaaji ko yahadata e neemagol	1. beydugol saadiɓeeji ndimooji ko hokkata terde ko sellinta dum
	2. Yamiirde wadde maral potorngal e maral ngal wadanaaka talkuru
	3. Yamirde wadde gollleeji wallintingol kujje, nawtoraade e sonnugol riikuuji kujje ladde de nganaa laɓooje
	4. Yamiirde gollitirgol awdiriji moyyɨnadi (mbeekoy, kamanaari ooldi e nebbe)
	5. Yaajingol e yamirgol neemagol neemaaji jogiidi vitamine e ko neeni.
	6. Heyditingol rewbe laabi faa keɓa no nawtoroo riikuuji diin
3. Wadugol gollleeji kaanudi wadeede banngal ndiyam, e wadde gollleeji ko yahadata e la'aare neemagol	1. Yamiirgol gollitirgol laawol la'aare tawee yimbe tan ngatta dum
	2. Yamiirgol yaajinngol gollleeji mbaawudi neemiteede hono lootude juudem e kaataaree ndiyam maa ndoodi laabundi
	3. Heyditingol nawtoraade nokkuuje e gineeji l'a'aare
	4. Heyditingol nawtoraade nokkuuje ndiyam laabudam
4. Wadugol gollleeji kaanudi wadeede banngal reenude ko yahadata e neemagol	1. Yamirgol laabi nildude ceede e poktaabuliji be ngalaa baawde
	2. Yamiirgol hokkude mballaaji mbaawudi wallude be ngalaa baawde
	3. Sonnude neemaaji diin coggu ngu yimbe fu waawi soodude
5. Wadugol gollleeji ko yahadata e tindinooje banngal	1. Yamiirgol wattude cukaloy ndewoy lekkol e wallitinde boy faanjottina jannde muɓben
	2. Yamiirgol rewbe jannginee janndeeji finaatawa

<p>neemagol</p>	<p>3. Yamiirgol tindinooje banngal neemagol (koreeji janngoobe, sukaabe, jannginoobe e kawtoobe dagu di golleeji...)</p>
	<p>4. Yamirgol jannginde e hollitinde laabi neemagol ley iniversite, lekkolaaji formason</p>
	<p>5. Yamiirgol wadde neemaaji ley janngirdi tawee na njokki laabi neemagol lobbo</p>
	<p>5. Yamiirgol wadde sardiineji e aawude ledde dimooje</p>
	<p>6. Yamiirgol wadde golleeji cellal la'aare ley janngirdi</p>
<p>6. Wadugol golleeji ko yahadata e cellal banngal neemagol</p>	<p>1. Heydfintingol cellal banngal rewbe e(wallitinde wawtu ndimu, hokkude dabareeduube fer, yaajinngol ndimuuji, wadde peese wawtu reedu)</p>
	<p>2. Beydugol ndaarande nawiije sukaabe dagu reedu doggooru na waawi sawrireede SRO/Zinc, sawrude jonte kadde e naw bumpuyye</p>
	<p>3. Wadde golleeji ko faddotoo dagu yamirde gollitirde arkillaaaji cuuwaadi, adude cafaaje faa faddoo jonte kadde nde nduungu maa ceedu sukaabe be duubi 3-59, habdugol e nawuuji daabooji mboowudi reenteede e tufoode dagu tufoode sukaabe, dabareeduube, faddagol raabondirgol nawuuji hakkunde inniyi e bidfo banngal Sida woodi faa han cellal e neemagol sukaabe kayeebe</p>
	<p>4. Jokkude sawrude rewbe e sukaabe be kewtaay duubi 5 bolum</p>
<p>7. Wadugol golleeji ko waawi huubude e beydude moyyingol ndaarande rafi neemagol cattugol wawtu wawtu e ley doktorooje</p>	<p>1. Daranaade gollitirdi kebee, cafaaje, gineeji gollitirdi neemagol kebee ley doktorooje</p>
	<p>2. Beydande gollobe doktorooje annde e golloobe ASBC dow PCIMA</p>
	<p>3. Daranaade hiiingol rafi neemagol ley gure</p>
	<p>4. Daranaade formasonji dow PCIMA ley iniversiteeji e Janngirdi to lokotoraako ekiteede</p>
<p>8. Wadude golleeji ko waawi teenjinde</p>	<p>1. Wadude golleeji yamiraadi diin e ley wawkati kulbiniido</p>

<p>ndaarande rafi neemagol ley wawkati kulbiniido</p>	
--	--

Laawol cubaangole 2 : buytagol rafi neemaaji di kanaa ñakude e neema

Ngol laawol hadatana e rafi neemaaji di kaanaa ñakude ley neema sabu kam waawi habdugol e rafi neemagol neema lobbo.

Hawaatimeere didaferde ley hiire nde sifataakonaa ko riiwetee e gollleeji ko haɓɓondiri e laawol cubaangol 2

Hawaatimeere II : ko riiwetee e gollleeji Kaɓɓondiri e laawol cubaangol 2

Ko riiwetee	Ko haani wadeede
1. buytude rafi viatmine A ley gurupaaji di ngalaa baawde	1. Ñakintingol vitamine A sukaaɓe ɓe lebbi 6 yahade lebbi 59, rewɓe e sukaaɓe hewtuɓe nanneede lekkol
	2. Hokkude sukaaɓe ɓe lebbi 12 yahade lebbi 59 baseeje barooje jalɓi, e sukaaɓe hewtuɓe nanneede lekkol
	3. Huynugol neemagol neemaaji celllinaaji e kɓɓodiiji rafi neemaaji di kaanaa ñakude ley neema
2. buytude rafi yiyam to haabuɓe rewɓe, sukaaɓe ɓe kewtaahi duubi joy e hewtuɓe wateede lekkol	1. ɓeydangol rewɓe e sukaaɓe hewtuɓe nanneede jannde fer/aside foliki
	2. Gollude faa diwta laawol gollitirgol conndi rafi neemaaji di kaanaa ñakude ley neema
3. Ñifude rafi iode	1. Beydude bawde baale ndaaranooje gollleeji diin
	2. Wafude nokku faa hoyna soodoyde e sonnude lamdam yode ley batuuji e mawɓe hooyoobe ko darnetee
4. ɓeydude wafude e neemagol neemaaji	1. ɓeydande nokkuuje ngadooje neemaaji

moyyinaadi	cellinooji baawde
	2. Wallitinde nokkuuje ngadooje neemaaji conndiiji sukaabe moyyinaadi heba njokka saardiiji njaadooiji e no di njei wadireede
	3. Fiirtude golleeji kumpitooji mbaawudi wallitinde heba neemagol neemaaji moyyinaadi hoyi

Laawol cubaangol 3 : beydude semmbe habdudee neemagol faa diwta e ñawuuji di ndaabataa kaboddiidi e neemagol

Ngol laawol na waawi wallitinde faa habbden e botinam mbondam, ñaw jaabet, tenson yeeñoowo, humpitinde yimbe golleeji lobbi banngal neemagol e daarjingol kujje ngadirteedi neemaaji ley nokkuuje.

Hawaatimeere III lehiiri nde hollatana ko riiwetee e golleeji cubaadi laawol 3.

Hawaatimeere III : ko riiwetee e golleeji e ko habbodii e laawol cubaangol 3

Ko riiwetee	Ko haani wadeede
1. Heydintingol mballa heba ñawuuji cattudi di kabodaaki e neemagol cawree	<ul style="list-style-type: none"> Faddagol bottinan mbondam/obesite beydugol mballa heba ñawbe ñawuuji di kabodaaki e ñawuuji di ndaabataa sawrugol muβben beyda newagol
2. Darjinde golleeji lobbi e laabi nguurndam lobbam	<ul style="list-style-type: none"> Wadude golleeji faa humpita yimbe golleeji lobbi ko yaadata e neemagol e laabi nguurndam lobbam

Laawol cubaangol 4 : semmbingol golleeji ndeenooji banngal cellal neemaaji

Neemaaji di laabaa kaanaa ñaameede na tampina yimbe be ngalaa baawde. Ngol laawol cubaangol na wallita reenude neemaaji e darjinde neemaaji laabudi di bii aadama haani neemaade.

Hawaatimeere 4 : ko riiwete e golleeji kaɓɓodiidi e laawol cubaangol 4

Ko riiwete	Ko haani wafeede
1. Semmbinde laabi saria ko yaadata e reenude neemaaji	<ul style="list-style-type: none"> • Wadude maa duursitaade dewte, laabi sariyaaji e reenude neemaaji • Heydintinde maa fiirtude laabi sariya ko yaadata e wadugol, waylitingol, adude e resude neemaaji • Joyyinde waalde hawjotoode maa kawrite hakkunde gollidiibe been fu
2. Beydude bawde sarusiji ndaaranoobe reenude neemaaji	<ul style="list-style-type: none"> • beydude wattande hakkillo laabi goontagol ñawuuji yuurooji e neemaaji • beydude golloobe e ekkitindebe golloobe sarusiji ngoontotoobe neemaaji ande kese.
3. Wallitinde heba golleeji lobbi ko yaadata reenugol neema	<ul style="list-style-type: none"> • Sellindi humpitingol reenude neemaaji, e ko beydii faa han tiindindee ñakkiibe neddo ; • beydude mballa baale daraniide e yamirooje reenude neemaaji ; • beydude wallude gollobe golle neemaaji heba njokka golleeji lobbi dow reenude neemaaji.

Laawol cubaangol 5: heydintingol laamagol e laabi saria kiitordi ko yaadata e neemagol

Laawol hawjorgol anniya mum wo, gollude heba ukke golliirde ngadee e caldi fu.

Hawaatimeere V hollataana ko riiwete e golleeji laawol cubaangol ngool ko riiwete e golleeji kaɓɓodiidi e laawol cubaangol 5

Hawaatimeere rewte nde: ko riiwete e golleeji laawol cubaangol 5

Ko riiwete	Ko haani wafeede
1. Heydintingol laamagol dow neemagol	<ul style="list-style-type: none"> • Heydintingol laabi gollirdi e hawjagol batuuji ley kawrita ley caldi diin fu • beydude baawde golloobe iri iri ley nokkuje fu
2. Heydintingol laabi etirdi dow	<ul style="list-style-type: none"> • beydude wattande hakkillo laabi goontagol

neemagol	neemaaji • beydude wattande hakkillo laawol etirgol kawtaagol e ko dum rimi ley dabare golleeji pukkinaadi dow neemagol
3. beydude baawde hiiñugol ko yaadata e neemagol	• Darjinde hiiñugol ko yaadata e neemagol
4. beydude humpitinde, yamiirde e wadde batuuji ko yaadata e neemagol	• Wadde dabare beydoore humpitingol

II. HOKKUGOL KAALISI DABARE LAABI NEEMAGOL

Dabare laawol ngool na dimmee ummataakonaa miliyaaruuji keme joy e capande jeetati e jeetati e miliyonji keme tati e jeenay e ujunaaje hemre e capantati e nay e keme jeetati e capande jeddi e didi CFA. Soni de peccaama hitaande e saldu fu ko addata nani no dum waawi hollireede :

Hawaatimeere: feccugol ceede deen saldu saldu

Caldi	2020	2021	2022	2023	2024	Ko hawrata
Neemingol ol cubaangol	23 159 373 756	27 021 207 127	33 849 912 877	34 264 091 148	37 788 577 809	156 083 162 716
Hokkude ceede e telfi	19 900 775 879	20 369 670 879	21 715 110 879	18 870 707 880	18 967 707 880	99 823 973 397
cellal	18 819 978 986	21 031 228 733	23 265 953 761	24 974 163 304	27 224 347 115	115 315 671 900
Reenugol neemagol	2 692 593 112	5 225 678 372	3 270 441 945	1 474 126 445	1 244 126 445	13 906 966 319
Reenude	52 100 248 566	30 352 878 566	30 352 878 566	30 352 878 566	30 352 878 566	173 511 762 830
Janngingol	3 423 963 905	3 544 615 975	3 236 210 975	3 586 982 000	2 943 932 000	16 735 704 856
Piilki	119 366 932	119 366 932	104 033 599	104 033 599	104 033 599	550 834 660
Hiiñugol hikimaaji	1 551 500 000	1 797 500 000	1 731 500 000	1 878 170 000	1 961 170 000	8 919 840 000
Riikuuji ko yaadata e daabaaji	675 310 000	681 800 800	694 465 109	701 307 917	708 334 368	3 461 218 194
Ko hawrata	122 443 111 136	110 143 947 384	118 220 507 712	116 206 460 859	121 295 107 782	588 309 134 872

Hono ni, sendi ceede mbaaliide e ko dimmetee ley dabare wallii faamee ke kaalisi pileteedo oon ummataakonoo **223 391 825 229 FCFA** ko hawrata e caldi diin fu. Dum fiirtaana ke 32 % woni muuraade oon dum waraana wi'ude ke kaalisi baaliido oon hawrataana 68%. Ndelle laamu na jey ummoo daroo heba no hawronndina kaalisi keddiido oon kam e walliibem.

III. MISAALUUI CELLUDI

- Neema lobbo kam hokkata cella, kam waawi bantude riikuuji leydi ;
- Wattude jawdim ley neemagol wo beydude daarja bii aadama ;
- Balde ujune araneeje ley nguurndam suka, wo oon wawtu rafi neemagol suka waawi daraneede ;
- Suka mo manngu ñakaay kam laatotoo mawdo kibbidinno ;
- Watude jawdi ley faddagol rafi neemagol kam buri wiide sawran joomum so dum hewtake dum ;
- Buytude kujje daabooje ko yuurata e piilki ko waawi bonnude kujje ko yuurata e neemaaji ;
- beydude dabareeji wadde kujje neemaaji iri iri e wadde golleeji ceedu heba beyda neema
- Jokkude laabi la'aare ko yaadata e wadugol neemaaji na reena bannal cellal
- Yamiirde marude liikoy pamaroy jokkiikoy kuukoy ko terde yamata, ñaameteekoy faa laaba na wallita neemoteebe
- Kujje kebetede ley gure soni moyyinaama faa wooda dey yimbe na ñaama dum na waawi wallitinde terde ko yamata, na wallita riikuuji kebee e buytude soodoyde kujje godde yaasin leydi ;
- Keewal siiji mbuudiiri wo huunde newiinde sabu na wallita faa iri iri neemaaji kebee woodi na wallita ko terde yamata dum hebee faa heya ;
- Hiiñude kujje deen heba ko woodi hebee (ñalaande nde huunde nde waatata...) ;
- Wattude cukaloy ndewoy lekkoy e wallude be tabitata ;
- Wadude sardiñeeji ley janngirdi ;
- Suka soni beydagol muudum rewaay laawol fu na yaawi diimitaade cuudi woodi na waawi yoppude lekkol.

IV. WINNDANDE YAMIROORE POROGARAM SUKA NA WOUDI KAANE MAWNUDE

Royaume des Pays-Bas

Porogaram suka na woodi woodufo kaane mawnude wadana ngol derewol faa holla ko jogitete nder politikki e dabare neemagol ley leydi Burkina, porogaram suka na woodi kaane mawnude ,na yidi wattude mballam heba humpita woodi wallita de dewte didi paamanee faa wooda faa gollitirtoobe e majji paama no nde jey gollitirteede. Dum saabi, Right to Grow na yamira yimbe fu ley Burkinae meere en heba ngatta mballa muɓɓen woodi mono fu daroo golla ko jey gollude heba gollal ngaal tabita dey nafa sukaaɓe Burkina fu.

